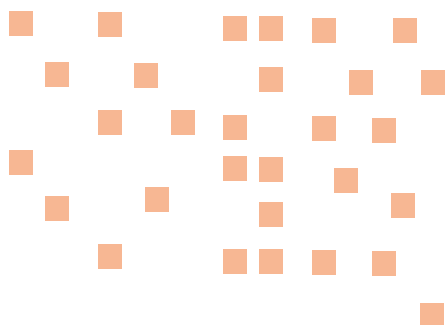

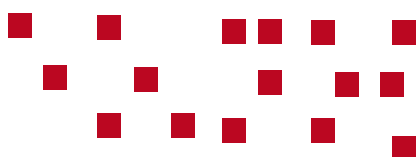
FEDERACJA ROSYJSKA

SYTUACJA BEZPIECZEŃSTWA

Sytuacja bezpieczeństwa i zagrożenia
dla ludności cywilnej w Federacji
Rosyjskiej

DPU-WIKP-424/151/2024
28.03.2024

TREŚĆ ZLECENIA

Proszę o informację na temat sytuacji bezpieczeństwa w Federacji Rosyjskiej.

INFORMACJE DEMOGRAFICZNE

Ludność: 146 mln ^[1]

Skład etniczny: Rosjanie – 77,7%, Tatarzy – 3,7%, Ukraińcy – 1,4%, Baszkirzy – 1,1%, Czuwasze – 1%, Czeczeni – 1%, inni – 10,2%, bez określenia – 3,9%. ^[2]

Skład religijny: prawosławni – 15-20%, muzułmanie – 10-15%, inni chrześcijanie - 2% (powyższe szacunki dotyczą osób praktykujących religię). ^[3]

USTRÓJ I SYTUACJA POLITYCZNA

USTRÓJ

Zgodnie z zapisami konstytucji Federacji Rosyjskiej (FR) przyjętej w dniu 12 grudnia 1993 r., Rosja jest federacyjną republiką prezydencką.^[4] Jednak w praktyce jest to państwo silnie scentralizowane, w którym absolutną władzę posiada prezydent W.W. Putin i jego otoczenie. Parlament służy zaś do utrzymywania stabilności i lobbowania interesów grupowych wewnątrz elit władzy. ^[5]

W Rosji formalnie istnieje podział na władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą, lecz realnie to prezydent FR sprawuje nad nimi kontrolę. Szczególnie od momentu rozpoczęcia przez Rosję pełnoskalowej wojny w Ukrainie, tj. od 24.02.2022 r., ustrój kraju zdradza coraz więcej cech charakterystycznych dla dyktatury autorytarnej lub totalitarnej, czy dyktatury wojennej, tj. władze rosyjskie stosują masowe represje wobec osób protestujących przeciwko rządowi i prowadzeniu wojny w Ukrainie, zlikwidowały opozycję, wprowadziły blokadę informacyjną, prowadzą ofensywę propagandową i mobilizację społeczną oraz głoszą i realizują idee imperialne. ^{[6][7]}

---

¹ Country Meters, Russian Federation population (2024) live, https://countrymeters.info/en/Russian_Federation

² CIA, The World Factbook, Russia, 26.03.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/russia/>

³ CIA, The World Factbook, Russia, 26.03.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/russia/>

⁴ CIA, The World Factbook, Russia, 26.03.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/russia/>

⁵ Ośrodek Studiów Wschodnich, Wybory parlamentarne w Rosji: demonstracja siły Kremla, 21.09.2016, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-09-21/wybory-parlamentarne-w-rosji-demonstracja-sily-kremla>

⁶ Ośrodek Studiów Wschodnich, Dyktatura wojenna: władza i społeczeństwo w Rosji, 22.03.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2022-03-22/dyktatura-wojenna-wladza-i-spoeczenstwo-w-rosji>

⁷ Wnipd.amu.edu.pl, System polityczny Federacji Rosyjskiej | Bryk Maturalny #5, 04.01.2023, <https://szkola.wnipd.amu.edu.pl/2023/01/04/system-polityczny-federacji-rosyjskiej-bryk-maturalny-5/>

PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

Federacja Rosyjska dzieli się na 83 podmioty: 21 republik, 9 krajów, 46 obwodów, 2 miasta o znaczeniu federalnym, jeden obwód autonomiczny, a także 4 okręgi autonomiczne. [8]

Od marca 2014 r. Moskwa wlicza w skład FR również dwa dodatkowe podmioty: Republikę Krym oraz miasto federalne Sewastopol. [9] Z kolei 30 września 2022 r. prezydent FR Władimir Putin podpisał „porozumienia” o przyłączeniu zdobytych części czterech ukraińskich obwodów: donieckiego (tzw. Donieckiej Republiki Ludowej, DRL), ługańskiego (tzw. Ługańskiej Republiki Ludowej), chersońskiego i zaporoskiego do Rosji. [10] Zarówno aneksji Krymu, jak i ww. obwodów ukraińskich przez Rosję, nie uznaje społeczność międzynarodowa, w tym Rzeczpospolita Polska. [11][12]

Mapa. Podział administracyjny Federacji Rosyjskiej
(https://pl.m.wikipedia.org/wiki/Podzia%C5%82_administracyjny_Rosji)

STRUKTURA WŁADZY

Głowa państwa. Prezydent FR jest głową państwa i zwierzchnikiem sił zbrojnych. Wybierany jest na sześć lat w drodze wyborów bezpośrednich. Ostatnie wybory

⁸ CIA, The World Factbook, Russia, 26.03.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/russia/>

⁹ Polska, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, Informator Ekonomiczny, Rosja, aktualizacja z 01.04.2020, <https://www.gov.pl/web/rosja/informator-ekonomiczny>

¹⁰ Ośrodek Studiów Wschodnich, Rosja ogłasza aneksję czterech regionów Ukrainy, 03.10.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-10-03/rosja-oglasza-aneksje-czterech-regionow-ukrainy>

¹¹ Polska, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, Informator Ekonomiczny, Rosja, aktualizacja z 01.04.2020, <https://www.gov.pl/web/rosja/informator-ekonomiczny>

¹² CIA, The World Factbook, Russia, 26.03.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/russia/>

prezydenckie w Federacji Rosyjskiej odbyły się w dniach 15-17 marca 2024 r. Pierwszy raz w historii wyborów prezydenckich można było głosować przez 3 dni.^[13] Wygrał je po raz piąty z rządu **Władimir Putin**. Uzyskał rekordowy wynik wynoszący 87,3% głosów, dzięki również najwyższej w historii Federacji Rosyjskiej frekwencji wyborczej, która wyniosła 77,4%. Kolejne wybory prezydenckie planowane są w 2030 r.^[14]

Zgodnie z obowiązującymi w chwili poprzednich wyborów prezydenckich z 2018 r. zapisami konstytucji Federacji Rosyjskiej, ostatnia kadencja W. Putina miała upłynąć w 2024 r., i nie mógłby on kandydować w ww. wyborach z 15-17 marca 2024 r. Jednak dzięki wprowadzonym do konstytucji FR poprawkom i po przegłosowaniu ich w referendum na przełomie czerwca i lipca 2020 r. jego kadencje zostały „wyzerowane”. Tym samym uzyskał on potencjalnie możliwość pełnienia funkcji prezydenta przez dwie kolejne kadencje, tj. do 2036 r.^[15]

Rząd i premier. Władza wykonawcza należy do rządu, na czele którego stoi premier i jego 9 zastępców. W skład rządu wchodzi 21 ministrów poszczególnych resortów oraz szefowie służb i agencji federalnych.^[16] Wszyscy są powoływani przez prezydenta. Premier jest jeszcze dodatkowo zatwierdzany przez parlament. Od 16 stycznia 2020 r. funkcję premiera sprawuje **Michaił Miszustin**.^[17]

Na mocy znowelizowanej konstytucji prezydent sprawuje ogólne kierownictwo nad pracami rządu, a premier został pozbawiony prawa do określania podstawowych kierunków jego prac. Władza wykonawcza, dotąd spoczywająca formalnie w rękach premiera, jest podzielona. Część składu gabinetu (przede wszystkim „resorty siłowe”) podlega prezydentowi, część premierowi, obie grupy są też powoływane w różny sposób. Premier ponosi osobistą odpowiedzialność przed prezydentem, a dymisja premiera oznacza automatycznie dymisję całego gabinetu.^[18]

Parlament i wybory parlamentarne. Władza ustawodawcza należy do dwuizbowego parlamentu o nazwie Zgromadzenie Narodowe. Składa się ono z Rady Federacji (izba wyższa), w której zasiada obecnie 170 przedstawicieli podmiotów FR (w tym obecnie 17,1% kobiet), wybieranych przez władze ustawodawcze,

oraz z Dumy Państwowej (izba niższa), w której zasiada 450 deputowanych wybieranych w wyborach powszechnych na 5-letnią kadencję (obecnie jest w niej 16,2% kobiet).^[19]

Ostatnie wybory parlamentarne (a także lokalne w części regionów) w Rosji odbyły się w dniach od 17 do 19 września 2021 r. (następne odbędą się w 2026 r.). Wg oficjalnych wyników, rządząca dotychczas partia **Jedna Rosja** uzyskała 49,82%

¹³ Spysshop.pl, Wybory prezydenckie w Rosji 2024. Sfałszowane głosowanie, w którym może zwyciężyć tylko Putin, 07.03.2024, <https://www.spysshop.pl/blog/wybory-prezydenckie-w-rosji-2024-sfałszowane-głosowanie-w-którym-może-zwyciężyć-tylko-putin/>

¹⁴ Ośrodek Studiów Wschodnich, Spektakl Putina: „wybory” prezydenckie po sowiecku, 18.03.2024, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-03-18/spektakl-putina-wybory-prezydenckie-po-sowiecku>

¹⁵ Ośrodek Studiów Wschodnich, Farsa przy urnach. Głosowanie konstytucyjne w Rosji, 02.07.2020, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-07-02/farsa-przy-urnach-głosowanie-konstytucyjne-w-rosji>

¹⁶ Ośrodek Studiów Wschodnich, Nowy rząd Rosji - menedżerowie okresu przejściowego? 22.01.2020, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-01-22/nowy-rząd-rosji-menedżerowie-okresu-przejsciowego>,

¹⁷ CIA, The World Factbook, Russia, 26.03.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/russia/>

¹⁸ Ośrodek Studiów Wschodnich, Farsa przy urnach. Głosowanie konstytucyjne w Rosji, 02.07.2020, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-07-02/farsa-przy-urnach-głosowanie-konstytucyjne-w-rosji>

¹⁹ CIA, The World Factbook, Russia, 26.03.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/russia/>

poparcia w głosowaniu proporcjonalnym i zwyciężyła w 198 okręgach jednomandatowych. Drugie miejsce zajęła Komunistyczna Partia Federacji Rosyjskiej, która otrzymała 18,93% głosów i zwyciężyła w 9 okręgach jednomandatowych. Następne miejsce przypadło Liberalno-Demokratycznej Partii Rosji W. Żyrinowskiego, która zdobyła 7,55% głosów (plus 2 mandaty w okręgach jednomandatowych). Kolejne były: Partia Sprawiedliwej Rosji „Za prawdę”, zdobywając 7,46% głosów i 8 mandatów (okręgi jednomandatowe) oraz partia „Nowi Ludzie” z poparciem 5,32% głosów. Pojedyncze mandaty uzyskała ponadto partia Ojczyzna, Partia Wzrostu i Platforma Obywatelska. Do Dumy Najwyższej weszło również 5 kandydatów niezależnych. Zgodnie z przewidywaniami, większość konstytucyjną czyli ponad 300 miejsc w niższej izbie parlamentu (Dumie Państwowej) uzyskała ponownie partia Jedna Rosja.^[20] Ponadto kandydaci Kremla zwyciężyli też oficjalnie w I turze we wszystkich bezpośrednich wyborach gubernatorskich (9 regionów), a Jedna Rosja zdobyła większość mandatów we wszystkich parlamentach regionalnych (39 regionów). Wg obserwatorów, oficjalny wynik tych wyborów został osiągnięty również przy pomocy: manipulacji i fałszerstw, wydłużenia głosowania do 3 dni, oddawania głosów poza lokalami wyborczymi, w tym również online, włączenia do udziału w głosowaniu wyborców z okupowanego ukraińskiego Donbasu, utrudniania pracy niezależnym obserwatorom.^[21]

SYSTEM PRAWNY

W Federacji Rosyjskiej obowiązuje system prawa cywilnego. Prawo rosyjskie obejmuje zarówno skodyfikowane ustawy, np. kodeks cywilny i kodeks karny, jak i inne ustawy, które, co do zasady, muszą być zgodne z innymi odpowiednimi kodeksami. Ustawodawstwo ma najwyższą moc prawną (w porównaniu z regulaminami i innymi źródłami prawa). Trybunał Konstytucyjny może jednak unieważnić ustawy, które są niezgodne z konstytucją.^[22]

Orzecznictwo może być uznane za faktyczne źródło prawa, co oznacza że orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego zawierające interpretacje prawa wiążą wszystkie sądy, organy państwowe, osoby prawne i jednostki.^[23] Z kolei Sąd Najwyższy Federacji Rosyjskiej sprawuje nadzór sądowy nad działalnością sądów ustanowionych zgodnie z ustawą "o systemie sądownictwa Federacji Rosyjskiej" i ustawami federalnymi także, w granicach swoich kompetencji, jako sąd instancji odwoławczej i kasacyjnej.^[24]

---

²⁰ Gazetaprawna.pl, Centralna Komisja Wyborcza w Rosji ogłosiła pełne wyniki wyborów parlamentarnych, 21.09.2021, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8250672,wybory-parlamentarne-rosja-ostateczne-wyniki.html>

²¹ Ośrodek Studiów Wschodnich, Maria Domańska, Rosja: wybory bez wyboru, 20.09.2021, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-09-20/rosja-wybory-bez-wyboru>

²² Uk.practicallaw.thomsonreuters, Legal systems in the Russian Federation: overview, 01.05.2021, [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-010-2803?contextData=\(sc.Default\)&transitionType=Default&firstPage=true#co_anchor_a450823](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-010-2803?contextData=(sc.Default)&transitionType=Default&firstPage=true#co_anchor_a450823)

²³ Uk.practicallaw.thomsonreuters, Legal systems in the Russian Federation: overview, 01.05.2021, [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-010-2803?contextData=\(sc.Default\)&transitionType=Default&firstPage=true#co_anchor_a450823](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-010-2803?contextData=(sc.Default)&transitionType=Default&firstPage=true#co_anchor_a450823)

²⁴ Vsrfr.ru, Верховный Суд Российской Федерации, Общая информация, aktualizacja strony z 2024, <https://vsrf.ru/about/info/court/general/>

Ponadto za część rosyjskiego systemu prawnego jest uznawane też prawo międzynarodowe^[25], choć Rosja wycofała się z wielu tego typu zobowiązań, szczególnie po rozpoczęciu pełnoskalowej wojny w Ukrainie (24.02.2022 r.).^[26]

KARA ŚMIERCI

W Federacji Rosyjskiej obowiązuje moratorium na orzekanie i wykonywanie kary śmierci.^[27] Ostatnie wykonanie egzekucji miało miejsce w sierpniu 1996 r. Kara została wykonana na seryjnym mordercy. Obowiązujący od 1997 r. Kodeks Karny FR formalnie dopuszcza orzekanie kary śmierci w pięciu przypadkach: zabójstwa, zamachu na życie działacza państwowego lub społecznego, zamachu na życie sędziego lub prokuratora, zamachu na życie funkcjonariusza organów ochrony prawa, ludobójstwa. Jednak już po przystąpieniu do Rady Europy w 1996 r. Rosja zaprzestała stosowania kary śmierci. Władze FR w 1997 r. podpisały, ale do dziś nie ratyfikowały Protokołu nr 6 dot. bezwarunkowego zniesienia kary śmierci z 1983 r., który został włączony do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.^[28]

Mimo obowiązywania moratorium na stosowanie kary śmierci, Sąd Najwyższy Republiki Osetii Północnej w 2006 r. wymierzył ją 26-letniemu Nurpaszemu Kułajewowi, jednemu schwytanemu żywcem uczestnikowi ataku terrorystycznego na szkołę w Biesłanie, dokonanemu 1 września 2004 r. Jednak później sąd zamienił karę śmierci dla Kułajewa na karę dożywotniego więzienia.^[29]

SYTUACJA BEZPIECZEŃSTWA

CHARAKTERYSTYKA SYTUACJI BEZPIECZEŃSTWA

W nocy z 23 na 24 lutego 2022 r. prezydent FR W. Putin ogłosił rozpoczęcie „operacji specjalnej w Donbasie”. I już wczesnym rankiem (ok. 4 rano) 24 lutego 2022 r. wojska rosyjskie zaatakowały Ukrainę z kilku kierunków naraz, tj. od strony okupowanego przez separatystów Donbasu i od granicy Rosji z Ukrainą (tj. w kierunku ukraińskich obwodów: charkowskiego, sumskiego i czernihowskiego), a także od strony anektowanego Krymu, jak również od strony północno-zachodniej z terytorium Białorusi. Głównym celem Rosji było szybkie zdobycie Kijowa. Władze ukraińskie zerwały stosunki dyplomatyczne z Federacją Rosyjską i ogłosiły wprowadzenie stanu wojennego na terytorium całego kraju.^[30]

---

²⁵ Uk.practicallaw.thomsonreuters, Legal systems in the Russian Federation: overview, 01.05.2021, [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-010-2803?contextData=\(sc.Default\)&transitionType=Default&firstPage=true#co_anchor_a450823](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-010-2803?contextData=(sc.Default)&transitionType=Default&firstPage=true#co_anchor_a450823)

²⁶ Forum18.org, "Virtually anything can be deemed to be unlawful missionary work", 11.04.2022, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2731

²⁷ Parlament Europejski, Kara śmierci w Europie i na świecie. Najważniejsze fakty, 08.03.2019, <http://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/world/20190212ST025910/kara-smierci-w-europie-i-na-swiecie-najwazniejsze-fakty>

²⁸ Capitalpunishmentuk.org, The end of capital punishment in Europe, <https://capitalpunishmentuk.org/europe.html>

²⁹ Interia.pl, Rosja: Moratorium na stosowanie kary śmierci przedłużone, 19.11.2009, https://wydarzenia.interia.pl/zagranica/news-rosja-moratorium-na-stosowanie-kary-smierci-przedluzone.nld.870621#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=firefox

³⁰ Ośrodek Studiów Wschodnich, Maria Domańska, Andrzej Wilk, Rosyjski atak na Ukrainę, 24.02.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-02-24/rosyjski-atak-na-ukraine>

Siły rosyjskie opanowały cały obwód chersoński, dużą część zaporoskiego, wschodnią część obwodu charkowskiego i południową część donieckiego. Po niepowodzeniach na północy i wokół Kijowa armia rosyjska została zmuszona do odwrotu z tego regionu i od kwietnia 2022 r. skoncentrowała się na zdobyciu całego Donbasu. Do połowy 2022 r. zajęła w dużym stopniu obwód ługański, ale jednocześnie utknęła w północnej części obwodu donieckiego, choć stopniowo posuwa się do przodu. Na początku września 2022 r. siły ukraińskie wyzwoliły większość terenów w obwodzie charkowskim. Z kolei 30 września 2022 r. po pośpiesznie zorganizowanym referendum Rosja zaanektowała zdobyte części obwodu donieckiego, chersońskiego, ługańskiego i zaporoskiego. ^{[31][32]}

W rejonach przygranicznych Rosji z Ukrainą (obwody: briański, kurski, biełgorodzki, woroneski, rostowski, Kraj Krasnodarski, a także zaanektowany Krym) dochodzi do ostrzału artyleryjskiego/rakietowego i ataków lotniczych/dronów ze strony sił ukraińskich, działają tam również ukraińskie grupy dywersyjne lub powiązane z ukraińskimi służbami specjalnymi, które atakują bazy wojskowe, składy broni czy paliw, np. w sierpniu 2022 r. Ukraińcy zaatakowali bazy i składy amunicji armii rosyjskiej na Krymie, tj. w okolicach Sewastopola, Kerczu, na lotnisku Belbek, w Eupatorii i Bakczysaraju.^[33] W połowie września 2023 r. wojska ukraińskie przeprowadziły udany atak na obiekty rosyjskie w Sewastopolu i na korwetę rakietową „Wasilij Bykow”, operującą na Morzu Czarnym oraz na zgrupowanie rosyjskiej obrony powietrznej w rejonie Eupatorii na Krymie. ^[34]

Na początku marca 2024 r. siły ukraińskie przeprowadziły kilka kolejnych ataków rakietami i dronami na okupowany przez Rosję Krym. Celami były m.in. lotniska Belbek i Gwardiejskoje (1 marca), Teodozja (3 marca) i most Krymski (5 marca). W ataku 5 marca 2024 r. co najmniej uszkodzona została operująca w rejonie Cieśniny Kerczeńskiej mała korweta rakietowa „Siergiej Kotow”. W tym samym czasie ukraińskie drony miały zaatakować Petersburg, ale bez znaczących rezultatów. Ukraińcy kontynuowali także ataki na przygraniczne rejony Federacji Rosyjskiej. 5 marca 2024 r. ukraiński dron spowodował pożar składu paliwa w mieście Gubkin w obwodzie biełgorodzkim. ^[35]

W wyniku ww. działań giną lub odnoszą obrażenia zarówno mieszkańcy Ukrainy (żołnierze i ludność cywilna), jak i atakujący żołnierze rosyjscy, a także przypadkowa (w większości) ludność cywilna, zamieszkująca na terytorium Rosji, szczególnie w rejonach przygranicznych. Wg źródeł ukraińskich (Sztab Generalny Sił Zbrojnych Ukrainy), armia rosyjska od momentu rozpoczęcia aktywnej fazy wojny na Ukrainie (24 lutego 2022 r.) straciła ok. 400 300 żołnierzy.^[36] Z kolei wg danych podanych przez amerykańską gazetę „New York Times”, która powołała się na informacje od urzędników amerykańskich, straty armii rosyjskiej latem 2023 r. miały sięgnąć 120 tys. osób zabitych i 170-180 tys. rannych. Zaś szacunki Ministerstwa Obrony Wielkiej

³¹ Armed Conflict Location & Event Data Project (the) ACLED, War in Ukraine One Year On, Nowhere Safe, 01.03.2023, <https://acleddata.com/2023/03/01/war-in-ukraine-one-year-on-nowhere-safe/>

³² Washingtonpost.com, Year of war Follow the 600-mile front line between Ukrainian and Russian forces, 21.02.2023, https://www.washingtonpost.com/world/interactive/2023/russia-ukraine-front-line-map/?itid=co_russia-ukraine-explained_1.

³³ Ośrodek Studiów Wschodnich, Wojna Rosji przeciw Ukrainie – stan po 182 dniach, 25.08.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-08-25/atak-rosji-na-ukraine-stan-po-182-dniach>

³⁴ Osw.waw.pl, Ukraińcy atakują Flotę Czarnomorską. 568. dzień wojny, 15.09.2023, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-09-15/ukraincy-atakuja-flote-czarnomorska-568-dzien-wojny>

³⁵ Osw.waw.pl, Ukraińcy stabilizują front na zachód od Awdijiwki. 740. dzień wojny, 05.03.2024, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-03-05/ukraincy-stabilizuja-front-na-zachod-od-awdijiwki-740-dzien-wojny>

³⁶ Polsatnews.pl, Gigantyczne straty Rosji. Pękła kolejna bariera, 16.02.2024, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2024-02-16/gigantyczne-straty-rosji-pekla-kolejna-bariera/>

Brytanii ze stycznia 2024 r. mówiły o ponad 350 tys. zabitych lub rannych żołnierzach rosyjskich. ^[37]

Jeśli chodzi o zdarzenia z dziedziny bezpieczeństwa (starcia zbrojne, naloty, ostrzał artyleryjski/rakietowy, akty przemocy wobec ludności cywilnej), do których doszło na właściwym terytorium Federacji Rosyjskiej (nie wliczając w to terytoriów anektowanych/okupowanych), to w 2022 r. ACLED odnotował ich 418, a śmierć poniosło w nich 96 osób (zarówno żołnierzy, funkcjonariuszy innych służb mundurowych, jak i osób cywilnych). W 2023 r. liczba takich incydentów na terytorium Federacji Rosyjskiej znacznie wzrosła i -według danych ACLED- wyniosła 3011, zaś śmierć poniosło w nich 219 osób (zarówno żołnierzy, funkcjonariuszy innych służb mundurowych, jak i osób cywilnych). Dane za okres od stycznia do 22 marca 2024 r. wskazują na dalszy wzrost liczby incydentów z dziedziny bezpieczeństwa, jak również ofiar śmiertelnych. ACLED podaje, że w ww. okresie doszło do 1305 tego typu incydentów, a śmierć w ich wyniku poniosły 1104 osoby (zarówno żołnierze, funkcjonariusze innych służb mundurowych, jak i osoby cywilne). ^[38]

Najczęstszymi i najbardziej śmiertelnościami typami zdarzeń z dziedziny bezpieczeństwa, do jakich dochodziło w Federacji Rosyjskiej od początku 2022 r. - według danych ACLED- były: ostrzał artyleryjski/rakietowy, ataki lotnicze i ataki dronów. Do ww. incydentów najczęściej dochodziło/dochodzi w obwodach graniczących z Ukrainą, tj. briańskim, kurskim, biełgorodzkim, woroneskim, rostowskim i w Kraju Krasnodarskim, a także w Moskwie. ^[39]

---

³⁷ Pap.pl, AFP: dwa lata wojny Rosji przeciwko Ukrainie to ciężkie straty ludzkie, trudne do zweryfikowania, 21.02.2024, <https://www.pap.pl/aktualnosci/afp-dwa-lata-wojny-rosji-przeciwko-ukrainie-ciezkie-straty-ludzkie-trudne-do>

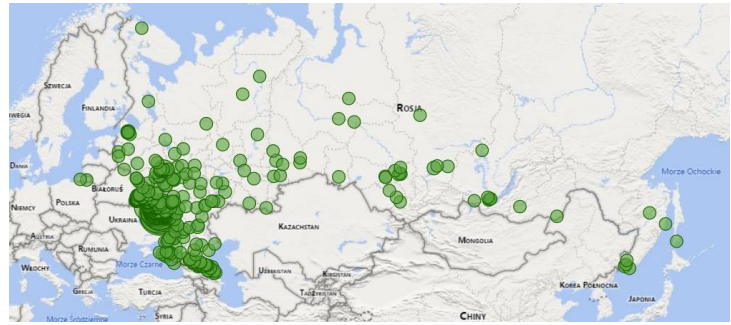
³⁸ ACLED, Russia, Battles, Explosions/Remote violence, Violence against civilians, 01.01.2022 – 22.03.2024, <https://acleddata.com/dashboard/#/dashboard>

³⁹ ACLED, Russia, Battles, Explosions/Remote violence, Violence against civilians, 01.01.2022 – 22.03.2024, <https://acleddata.com/dashboard/#/dashboard>

Prowincja (admin1)	Liczba zdarzeń	Liczba ofiar
Belgorod	2549	152
Kursk	335	11
Bryansk	156	41
Moscow	59	1
Krasnodar	34	1
Rostov	23	29
Voronezh	21	20
Republic of Chechnya	20	12
Saint Petersburg	18	2
Moscow Oblast	17	2
Krasnoyarsk	11	1
Republic of Dagestan	11	3
Kaluga	10	2
Volgograd	10	0
Republic of Ingushetia	9	5
Primorskiy	8	3
Kemerovo	7	1
Ryazan	7	4
Saratov	7	0
Sverdlovsk	6	2
Irkutsk	5	0
Nizhny Novgorod	5	1
Novosibirsk	4	0
Orenburg	4	0
Pskov	4	0
Suma	3429	315

Tabela. Liczba zdarzeń i ich ofiar w podziale na jednostki administracyjne FR, lata 2022-2023 (opracowanie własne na podstawie danych ACLED) [40]

Mapa. Miejsca zdarzeń, lata 2022-2023 (opracowanie własne na podstawie danych ACLED) [41]

Mapa. Miejsca śmierci ofiar ww. zdarzeń, lata 2022-2023 (opracowanie własne na podstawie danych ACLED) [42]

USTAWODAWSTWO SPECJALNE

Władze rosyjskie nie wprowadziły jak na razie ustawodawstwa specjalnego na terenie całej Federacji Rosyjskiej. Rozpętana przez siebie pełnoskalową wojnę w Ukrainie określają mianem Specjalnej Operacji Wojskowej i to jest jedyne oficjalnie dopuszczalne w Rosji określenie działań rosyjskich w tym kraju. Za nieprzestrzeganie tej terminologii grozi odpowiedzialność administracyjna i karna w całej Rosji. [43][44]

Niemniej jednak 19 października 2022 r. prezydent FR W. Putin wydał rozporządzenie wprowadzające „Reżim/tryb reagowania na średnim poziomie” w rosyjskich obwodach graniczących z Ukrainą, tj. biełgorodzkim, briańskim, woroneskim, kurskim, rostowskim, w Kraju Krasnodarskim oraz na terenie anektowanego Krymu i miasta Sewastopol. W ramach tego szczególnego trybu szefowie/głowy wspomnianych regionów otrzymali specjalne uprawnienia odnośnie organizacji gospodarki, pracy samorządów, obrony terytorialnej, obrony cywilnej, zapewnienia potrzeb armii, wzmocnienia ochrony porządku publicznego i obiektów strategicznych,

⁴⁰ ACLED, Russia, Battles, Explosions/Remote violence, Violence against civilians, 01.01.2022 – 31.12.2023, <https://acleddata.com/dashboard/#/dashboard>

⁴¹ ACLED, Russia, Battles, Explosions/Remote violence, Violence against civilians, 01.01.2022 – 31.12.2023, <https://acleddata.com/dashboard/#/dashboard>

⁴² ACLED, Russia, Battles, Explosions/Remote violence, Violence against civilians, 01.01.2022 – 31.12.2023, <https://acleddata.com/dashboard/#/dashboard>

⁴³ Ośrodek Studiów Wschodnich, ROK WOJNY w analizach Ośrodka Studiów Wschodnich, 02.2023, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/ROK%20WOJNY_OSW_2302.pdf

⁴⁴ Ovd.info, Repressii в России в 2023 году. Обзор ОВД-Инфо, 18.12.2023, <https://data.ovd.info/repressii-v-rossii-v-2023-godu-obzor-ovd-info#1>

wprowadzenia kontroli wjazdów i wyjazdów z regionów, itd.^[45] Tego samego dnia prezydent FR wprowadził również stan wojenny w Donieckiej Republice Ludowej, Ługańskiej Republice Ludowej, w okupowanej części obwodu chersońskiego i zaporoskiego.^[46]

Z ogólnie dostępnych źródeł informacji wynika, że tzw. Reżim Operacji Antyterrorystycznej (KTO) obowiązywał przez kilka dni (od 22 maja 2023 r.) w obwodzie biełgorodzkiem z powodu akcji dywersyjnej przeprowadzonej przez bojowników tzw. Rosyjskiego Korpusu Ochotniczego i Legionu Wolnej Rosji, które walczą po stronie Ukrainy i stamtąd też przeniknęły na teren ww. obwodu.^[47]

Miesiąc później, tj. 24 czerwca 2023 r., z powodu próby przewrotu państwowego i marszu na Moskwę J. Prigożina i jego prywatnej firmy wojskowej „Grupa Wagnera”, władze FR wprowadziły KTO w kilku regionach Rosji, tj. w Moskwie, obwodzie moskiewskim, woroneskim i rostowskim.^[48] Po zawarciu ugody i wycofaniu się oddziałów Prigożina ze szturmu na Moskwę i z Woroneża władze odwołały KTO w ww. regionach (26.06.2023 r.).^[49]

Kilkudniowe KTO było również wprowadzane przez władze w paru rejonach Kaukazu Północnego, w tym np. na początku lutego 2023 r. w chutorze Pietrowskij w Kraju Stawropolskim^[50] czy na początku kwietnia 2023 r. w rej. maglobeskim w Inguszetii.^[51] A także na początku marca 2024 r. władze wprowadziły na 2 dni reżim KTO w Inguszetii w związku ze strzelaniną, do jakiej doszło w rejonie kilku ulic w Karabułaku. W czasie operacji antyterrorystycznej służby zabiły 6 osób, które wcześniej zabarykadowały się w jednym z okolicznych domów i strzelały do „Specnazowców”. Wg władz, wszyscy zabici byli członkami Państwa Islamskiego.^{[52][53]}

WPŁYW KONFLIKTU NA SYTUACJĘ LUDNOŚCI CYWILNEJ

Na terytorium FR nie dochodzi do masowych mordów ludności ani nie są prowadzone regularne ostrzały artyleryjskie lub inne akcje, których celem bezpośrednim byłaby ludność cywilna. Niemniej jednak dane ACLED wskazują na to, że od momentu rozpoczęcia 24 lutego 2022 r. inwazji na Ukrainę przez siły zbrojne FR, regularnie rośnie liczba nalotów, ataków dronów i ostrzałów artyleryjskich z terytorium Ukrainy,

⁴⁵ Kommersant.ru, Путин ввел в приграничных с Украиной регионах средний уровень реагирования, 19.10.2022, <https://www.kommersant.ru/doc/5621145>

⁴⁶ Kommersant.ru, Путин ввел в приграничных с Украиной регионах средний уровень реагирования, 19.10.2022, <https://www.kommersant.ru/doc/5621145>

⁴⁷ Dw.com, Контртеррористическая операция в РФ: что такое "режим КТО", 24.06.2023, <https://www.dw.com/ru/kontrterroristiceskaa-operacia-v-rossii-cto-takoe-rezim-cto/a-66020872>

⁴⁸ Fontanka.ru, Режим КТО – какие штрафы и сроки грозят за его нарушение, 24.06.2023, <https://www.fontanka.ru/2023/06/24/72430838/>

⁴⁹ Newdaynews.ru, В трех регионах России отменили режим контртеррористической операции, 26.06.2023, <https://newdaynews.ru/politics/799169.html>

⁵⁰ Kavkaz-uzel.eu, В I квартале 2023 года в ходе вооруженного конфликта на Северном Кавказе погибли 7 человек, 05.04.2023, <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/387466>

⁵¹ Kavkaz-uzel.eu, В ходе вооруженного конфликта на Северном Кавказе во II квартале 2023 года убито 6 человек, 05.07.2023, <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/390298>

⁵² Ria.ru, Калиматов призвал жителей Ингушетии сохранять спокойствие из-за КТО в Карабулаке, 02.03.2024, <https://ria.ru/20240302/spokoystvie-1930764280.html>

⁵³ Svoboda.org, В Ингушетии полиция вступила в перестрелку с неизвестными, 03.03.2024, <https://www.svoboda.org/a/v-ingushetii-politsiya-vstupila-v-perestrelku-s-neizvestnymi/32845783.html>

których celem są co prawda przede wszystkim obiekty wojskowe i infrastrukturalne na terytorium FR, w tym przede wszystkim w obwodach graniczących z Ukrainą, tj. biełgorodzkim, briańskim, rostowskim, woroneskim, kurskim, a także w Kraju Krasnodarskim. W większości przypadków przypadkową ofiarą ww. ataków coraz częściej pada jednak również ludność cywilna. ^[54]

Według danych ACLED, w 2022 r. wojska ukraińskie przeprowadziły na terytorium FR 12 nalotów/ataków dronów i 209 ostrzałów artyleryjskich. W ich wyniku zginęło 19 osób cywilnych. Natomiast wszystkich ofiar cywilnych różnego rodzaju aktów przemocy było wówczas 66. W 2023 r. liczba nalotów/ataków dronów ze strony ukraińskiej wzrosła do 528, zaś ostrzałów artyleryjskich do 2204. W wyniku ww. zdarzeń zginęło 78 osób cywilnych, a wszystkich ofiar cywilnych było 111. Z kolei w 2024 r. (wg danych za okres do 22 marca) liczba nalotów/ataków dronów wynosi 458, zaś ostrzałów artyleryjskich 806. Liczba ofiar cywilnych ww. zdarzeń szacowana jest na 39 osób, podczas gdy wszystkich ofiar cywilnych jest obecnie około 179. ^[55]

RODZAJE ZAGROŻEŃ DLA CYWILÓW ZWIĄZANYCH Z KONFLIKTEM

OFIARY DZIAŁAŃ WOJENNYCH

Jak wynika z danych ACLED, sprawcami większości zabójstw/śmierci osób cywilnych w Rosji (**łącznie 111**) w ciągu 2023 r. były:

- ukraińskie siły zbrojne – **79 ofiar** z powodu ostrzału artyleryjskiego/rakietowego i ataków dronów na miejscowości (budynki) znajdujące się w regionach graniczących z Ukrainą, szczególnie w obwodzie biełgorodzkim. Np. 30 grudnia 2023 r. ukraińskie wojsko uderzyło kilkoma rakietami z wyrzutni w miasto Biełgorod. W rezultacie zginęło 25 osób, 108 zostało rannych. Ponadto uszkodzonych zostało 37 budynków mieszkalnych i 7 budynków publicznych. Jedna osoba cywilna (spośród ww. 79 osób) zginęła w wyniku eksplozji najprawdopodobniej ukraińskiego ładunku wybuchowego, pozostawionego po stronie rosyjskiej ok. 1 km od granicy z Ukrainą. ^[56]

Sprawcami pozostałych śmierci ludności cywilnej w Rosji (**łącznie 32**) w 2023 r. były

- niezidentyfikowane grupy zbrojne (w tym rosyjskie) oraz tzw. Grupa Wagnera – **16 ofiar**, które zostały zabite np. w Woroneżu, Moskwie, Lipiecku i ob. biełgorodzkim;

- policja rosyjska i rosyjskie służby specjalne – **9 ofiar**, większość z nich została zabita w trakcie przesłuchania w areszcie (Grozny, Rostów nad Donem, Krasnojarsk), czy w czasie zatrzymania;

- rosyjskie siły zbrojne, które przyczyniły się do śmierci **5 ofiar**, w tym 4 osoby zginęły po tym jak najechały samochodem na minę (koniec kwietnia 2023 r.), która znajdowała się na czy w pobliżu linii obrony w obwodzie biełgorodzkim, kolejną ofiarą

---

⁵⁴ ACLED, Russia, Air/drone strike, Shelling/artillery/missile, Military Forces of Ukraine (2019-), Military Forces of Ukraine (2019-) Air Force, Civilians (Russia), 01.01.2022 – 22.03.2024, <https://acleddata.com/dashboard/#/dashboard>

⁵⁵ ACLED, Russia, Air/drone strike, Shelling/artillery/missile, 01.01.2022 – 22.03.2024, <https://acleddata.com/dashboard/#/dashboard>

⁵⁶ ACLED, Russia, Civilians, 01.01.2023 – 31.12.2023, <https://acleddata.com/dashboard/#/dashboard>

był żołnierz kontraktowy, który zmarł z powodu pobicia go przez żandarmerię wojskową w ob. rostowski pod koniec sierpnia 2023;

- Rosyjski Korpus Ochotniczy – **2 ofiary**; wg władz rosyjskich, 2 marca 2023 r. w wyniku ataku Korpusu, zginęło 2 cywilów w miejscowości Liubeczane. ^[57]

OFIARY DZIAŁAŃ PARTYZANCKICH

Na początku marca 2023 r. doszło do ataku rosyjskiej grupy dywersyjnej pod Briańskiem (region graniczący z Ukrainą, gdzie biegnie autostrada do Białorusi, którą jeżdżą transporty wojskowe z Białorusi do Donbasu), którą dowodził prawicowy działacz i twórca **Rosyjskiego Korpusu Ochotniczego** Denis Kapustin vel Nikitin powiązany z ukraińskimi służbami specjalnymi. Jego niewielki oddział wtargnął do 2 wsi w obwodzie briańskim, gdzie w jednej z nich nagrali i umieścili w Internecie filmik, na którym wezwali Rosjan do powstania zbrojnego przeciwko W. Putinowi, a następnie ostrzelali dwa rosyjskie wozy piechoty. Służby i władze rosyjskie były zaskoczone tym atakiem, w swoich mediach starały się udowodnić, że był to akt terrorystyczny i napastnicy ostrzelali cywilne samochody, w wyniku czego miała zginąć mała dziewczynka lub/i chłopiec. Władze ukraińskie w Kijowie niejednoznacznie odcięły się od tych działań, najpierw określiły je jako prowokację, a potem jako zapowiedź dalszych tego typu działań. ^[58]

Ponownie media donosiły o potyczkach ww. Rosyjskiego Korpusu Ochotniczego z armią rosyjską w kilku miejscowościach w przygranicznym obwodzie kurskim i biełgorodzkim w połowie marca 2024 r. Walki między ochotnikami i regularnym wojskiem rosyjskim miały trwać w pięciu miejscowościach. Ochotnicy mieli zdobyć małą wioskę Łozowaja Rudka w okolicach Biełgorodu i małe przygraniczne miasteczko Tetkino w obwodzie kurskim. ^[59]

OFIARY DZIAŁAŃ ODWETOWYCH

Brak jest informacji na temat tego typu działań.

SYTUACJA HUMANITARNA W STREFACH KONFLIKTU

Brak jest informacji na ten temat.

⁵⁷ ACLED, Russia, Civilians, 01.01.2023 – 31.12.2023, <https://acleddata.com/dashboard/#/dashboard>

⁵⁸ Gazetaprawna.pl, Idziemy po was. Ukraińskie służby straszą dyktatorów, 05.03.2023, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8674145.ukrainskie-sluzby-strasza-dyktatorow-ukraina-rosja-wojna-sojuszniczy.html>

⁵⁹ Polsatnews.pl, Rosjanie muszą walczyć z Rosjanami. Zbuntowany legion zajął dwie miejscowości, 14.03.2024, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2024-03-14/rosjanie-musza-walczyz-z-rosjanami-zbuntowany-legion-zajal-juz-dwie-miejscowosci/>

PRZEMOC WOBEC LUDNOŚCI CYWILNEJ NIEZWIĄZANA Z KONFLIKTEM

TERRORYZM

Dnia 3 kwietnia 2023 r. 26-letnia aktywistka wniosła ukryty w statuetce ładunek wybuchowy do kawiarni w Petersburgu, gdzie odbywało się spotkanie z rosyjskim (prorządowym) blogerem i propagandzistą wojennym Władlenem Tatarskim (Maksimem Fominem). Ładunek wybuchł po wręczeniu bohaterowi spotkania ww. statuetki przez działaczkę. W. Tatarski zginął na miejscu, a 30 osób zostało rannych. Wiadomo, że W. Tatarski wcześniej walczył w szeregach prorosyjskiej milicji w obwodach donieckim i ługańskim i był znany z publicznych nawoływań do zabijania i rabowania Ukraińców. Aktywistka, która przyniosła na to wydarzenie ładunek wybuchowy, została zatrzymana, ale nie jest jasne, czy wiedziała o jego istnieniu. Do ataku przyznała się rosyjska grupa partyzancka o nazwie **Narodowa Armia Republikańska**.^[60]

Z kolei 23 sierpnia 2023 r. doszło do wybuchu i rozbicia samolotu (prywatnego odrzutowca), jaki leciał z Moskwy do Petersburga, w wyniku czego uśmiercony został szef i założyciel tzw. Grupy Wagnera oraz niedawny przywódca buntu w szeregach tej formacji i inicjator marszu na Moskwę w czerwcu 2023 r. – Jewgienij Prigożyn. Sprawcami tego zdarzenia były prawdopodobnie służby rosyjskie.^[61]

W dniu 22 marca 2024 r. doszło w Rosji do jednego z najkrwawszych zamachów terrorystycznych od czasów ataku na Dubrowkę w 2002 r. i zamachu na szkołę w Biesłanie w 2004 r. W godzinach popołudniowych ww. 22 marca 2024 r. w podmoskiewskim Krasnogorsku do sali koncertowej *Crocus City Hall* wtargnęło około 4-5 zamaskowanych mężczyzn uzbrojonych w broń automatyczną, którzy otworzyli ogień do przebywających w budynku cywilów, a następnie zdetonowali ładunki wybuchowe, co wywołało pożar i doprowadziło do zawalenia się dachu. Liczba ofiar ataku terrorystycznego to co najmniej 137 zabitych osób i ok. 140 osób rannych. Do odpowiedzialności za ten zamach przyznało się Państwo Islamskie. Rosyjskie służby ogłosiły zatrzymanie 11 uczestników zamachu, w tym czterech bezpośrednich sprawców. W mediach społecznościowych pojawiły się nagrania z ich brutalnych przesłuchań. Wg części mediów amerykańskich, zamach miał zostać przygotowany przez komórki Państwa Islamskiego – Chorasana (ISIS-K). Jest to grupa terrorystyczna powstała w 2015 r. w Afganistanie jako filia Państwa Islamskiego w Syrii, w której strukturach dużą rolę odgrywają m.in. Tadzycy i Uzbegy.^{[62] [63]}

POZAPRAWNE EGZEKUCJE, UPROWADZENIA

Porwania i handel ludźmi jest odnotowywany we wszystkich regionach Federacji Rosyjskiej – zarówno w dużych miastach, jak i w małych miejscowościach.

---

⁶⁰ ACLED, Russia, Explosions/Remote violence, Civilians, 01.01.2023 – 31.12.2023, <https://acleddata.com/dashboard/#/dashboard>

⁶¹ Polskieradio24.pl, Śmierć Prigożyna. "WSJ": zabójstwo zorganizował sekretarz Rady Bezpieczeństwa Rosji, 22.12.2023, <https://polskieradio24.pl/artykul/3304618,smierc-prigozyna-wsj-zabojstwo-zorganizowal-sekretarz-rady-bezpieczenstwa-rosji>

⁶² Ośrodek Studiów Wschodnich, Islamiści i „śląd ukraiński”. Zamach terrorystyczny pod Moskwą, 23.03.2024, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-03-23/islamisci-i-slad-ukrainski-zamach-terrorystyczny-pod-moskwa>

⁶³ Tygodnikpowszechny.pl, Co wynika z zamachu pod Moskwą: terroryści i blamaż służb Putina, 27.03.2024, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/co-wynika-z-zamachu-pod-moskwa-terrorysci-i-blamaz-sluzb-putina-tematy-tygodnika-186669>

Najczęściej do tego rodzaju zdarzeń dochodzi jednak w regionach, gdzie mają miejsce duże ruchy migracyjne, np. w dużych miastach, do których przemieszczają się biedniejsi ludzie w celu poszukiwania pracy i lepszego życia: na Kaukazie Północnym, w Moskwie i Petersburgu, w obwodach leningradzkim i moskiewskim, w Tatarstanie oraz w obwodach: woroneskim i kirowskim. Generalnie porwania ludzi i współczesne niewolnictwo w Rosji jest zjawiskiem różnorodnym, o dużej skali i nie zawsze karanym. Wg ekspertów, ogólne statystyki nie oddają skali zjawiska, gdyż rocznie w Rosji może ginąć i trafiać do niewoli ok. 700 tys. - 1 mln nieletnich i dorosłych obywateli Federacji Rosyjskiej. ^{[64][65]}

Ponadto w różnych częściach Kaukazu Północnego dochodzi do porwań kobiet, często wbrew ich woli, w celu zamążpójścia. Zdaniem niezależnego portalu społecznościowego 1Adat, czeczeńskie służby szefa Czeczenii Ramzana Kadyrowa w okresie między kwietniem a październikiem 2020 r. porwały ok. 1500 osób, głównie krytyków jego władzy i działaczy. ^[66] Z kolei wg Grupy Roboczej ONZ ds. Zaginięć i Porwań, w całym kraju doszło do 896 przypadków porwań (stan z sierpnia 2020 r.). ^[67]

Wg danych ACLED, 6 ofiar cywilnych, tj. przeciwników reżimu i osób podejrzanych o przynależność do LGBTI, zostało porwanych i zabitych w styczniu i maju 2022 r. przez służby R. Kadyrowa w Republice Czeczenii. ^[68] Z kolei na początku stycznia 2023 r. policja czeczeńska porwała ok. 20 młodych mężczyzn ze wsi Alchan-Kala w Czeczenii. Wg mediów byli oni torturowani przez policję w jej siedzibie w Groznm, gdyż podejrzewano ich o powiązania z grupami ekstremistycznymi. Pod koniec stycznia 2023 r. policja w Dagestanie aresztowała i torturowała przy pomocy paralizatora innego mężczyznę w Machaczkałe, który następnie zmarł z powodu odniesionych obrażeń. I była to jedna spośród 2 cywilnych ofiar śmiertelnych, odnotowanych przez ACLED w 2023 r. na terenie Kaukazu Północnego. Drugą jest mężczyzna, który prawdopodobnie został zamordowany w czasie pobytu w areszcie w Groznm w Czeczenii pod koniec maja 2023 r. ^[69]

Odnosnie regionu Kaukazu Północnego, to wg niezależnego portalu o nazwie Węzeł Kaukaski, od 1 stycznia do 31 grudnia 2023 r., odnotowanych zostało tam łącznie 14 ofiar śmiertelnych, wśród których byli głównie tzw. bojownicy z nielegalnych ugrupowań zbrojnych lub osoby podejrzewane o taką działalność. Wg tych informacji,

---

⁶⁴ Iz.ru, Найти живыми: куда ежегодно исчезают почти 30 тыс. Россиян. Эксперты рассказали, как можно сократить количество пропавших без вести людей, 26.09.2018, <https://iz.ru/791855/elena-loriia-elena-ladilova-valeriia-nodelman/naiti-zhivymi-kuda-ezhegodno-ischezaiut-pochti-30-tys-rossiian>

⁶⁵ Insider (the), Эксперт: Число жертв торговли людьми в России может достигать миллиона, 12.07.2018, <https://theins.ru/news/109749>

⁶⁶ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2020 - Russia, 30.03.2021, <https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/russia/>

⁶⁷ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2021 - Russia, 12.04.2022, <https://www.state.gov/reports/2021-country-reports-on-human-rights-practices/russia/>

⁶⁸ ACLED, Russia, Civilians, 01.01.2023 – 31.12.2023, <https://acleddata.com/dashboard/#/dashboard>

⁶⁹ ACLED, Russia, Civilians, 01.01.2023 – 31.12.2023, <https://acleddata.com/dashboard/#/dashboard>

żadne ofiary, w tym śmiertelne nie zostały odnotowane wśród mieszkańców cywilnych w minionym 2023 r. ^{[70][71][72][73]}

PRZEMOC STOSOWANA W TRAKCIE DEMONSTRACJI I PROTESTÓW

Od 24 lutego 2022 r. w całej Rosji dochodziło i nadal dochodzi, choć już nie na tak dużą skalę jak w 2022 r., do demonstracji antywojennych, w tym do jednoosobowych pikiet, mających w dużej mierze charakter spontaniczny. Liczba ich uczestników sięgnęła maksymalnie kilku tysięcy w czasie pierwszych demonstracji, do jakich doszło w Moskwie i Petersburgu (24 lutego 2022 r.). Wg rosyjskich obrońców praw człowieka, w dniach 24–28 lutego 2022 r. służby rosyjskie zatrzymały ogółem prawie 7 tys. osób, najwięcej w związku z udziałem w akcjach 24 lutego – prawie 1980 osób w 67 miastach. ^[74] Od początku wojny w Ukrainie do końca października 2022 r., za udział w akcjach/demonstracjach antywojennych, władze aresztowały 19 tys. osób w 226 miejscowościach. Poza nimi, 154 osoby zostały zatrzymane z powodu postów antywojennych (wpisów w Internecie), 126 z powodu prezentowania (np. noszenia) symboli antywojennych. Dodatkowo 229 kolejnych osób zostało zatrzymanych już po zakończeniu ww. akcji antywojennych. ^{[75][76]} Łącznie w ciągu całego 2022 r., z powodu udziału w demonstracjach władze zatrzymały 20 431 osób. ^[77]

Uczestnicy manifestacji oraz otwarcie deklarujący się przeciwnicy wojny w Ukrainie byli i są zatrzymywani, i przewożeni do aresztów, gdzie są często poddawani nieludzkiemu traktowaniu i torturom, a także groźbom użycia przemocy seksualnej. Ponadto w Moskwie, Petersburgu, Kałudze, Samarze doszło do pobic przez prorządowe bojówki osób znanych ze swoich poglądów antywojennych, w tym redaktora naczelnego Nowej Gazety i laureata pokojowej nagrody Nobla D. Muradowa. ^[78]

Jak wynika z informacji ACLED, w całym 2023 r. doszło do 414 protestów i zamieszek w FR, najwięcej z nich odbyło się w Moskwie, Petersburgu, Nowosybirsku i Dagestanie. Nie spowodowały one żadnych ofiar cywilnych. ^[79]

⁷⁰ Kavkaz-uzel.net, Инфографика. Статистика жертв на Северном Кавказе в первом квартале 2023 года по данным Кавказского Узла, 14.04.2023, <https://www.kavkaz-uzel.net/articles/395434>

⁷¹ Kavkaz-uzel.eu, Инфографика. Статистика жертв на Северном Кавказе во втором квартале 2023 года по данным Кавказского Узла, 14.07.2023, <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/395436>

⁷² Caucasianknot.com, В III квартале 2023 года в ходе вооруженного конфликта на Северном Кавказе жертв зафиксировано не было, 04.10.2023, <https://www.caucasianknot.com/articles/393113>

⁷³ Kavkaz-uzel.eu, В ходе вооруженного конфликта на Северном Кавказе в IV квартале 2023 года погиб один и ранено трое человек, 05.01.2024, <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/395957>

⁷⁴ Ośrodek Studiów Wschodnich, Maria Domańska, Reakcje społeczne w Rosji na inwazję na Ukrainę, 02.03.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-03-02/reakcje-spoeczne-w-rosji-na-inwazje-na-ukraine>

⁷⁵ Ovdinfo.org, Сводка антивоенных репрессий. Восемь месяцев войны, 10.2022, <https://data.ovdinfo.org/svodka-antivoenny-repressiy-vosem-mesyacev-voyny#1>

⁷⁶ EUAA COI Report The Russian Federation - Political opposition, 12.2022, https://coi.euaa.europa.eu/administration/easo/PLib/2022_12_EUAA_COI_Report_Russian_Federation_Political_opposition.pdf

⁷⁷ Ovdinfo.org, Задержания на публичных акциях. Данные за 2012–2023 годы, 12.02.2024, <https://data.ovd.info/dannye-po-zaderzhaniyam-na-publichnykh-akciyakh-za-2011-2023>

⁷⁸ ACLED, Russia, Protests, Riots, 01.01.2023 – 31.12.2023, <https://acleddata.com/dashboard/#/dashboard>

⁷⁹ ACLED, Russia, Protests, Riots, 01.01.2023 – 31.12.2023, <https://acleddata.com/dashboard/#/dashboard>

Wg danych rosyjskich obrońców praw człowieka, w ciągu całego 2023 r. władze FR zatrzymały 950 osób z powodu udziału w demonstracjach/protestach, znacznie mniej niż w ww. rekordowym pod tym względem 2022 r. ^[80]

PRZESTĘPCZOŚĆ ZORGANIZOWANA

Na terenie całej FR działają liczne zorganizowane grupy przestępcze, zróżnicowane etnicznie i regionalnie. Cechuje je odrębna kultura przestępcza, tzw. kodeks postępowania „książąt złodziei” (w jęz. ros. „worów w zakonie”), która sięga swoimi korzeniami czasów rewolucji październikowej i ZSRR. W wielu podmiotach Rosji widoczne są powiązania między lokalnymi władzami i grupami przestępczymi. W ostatnich latach są one szczególnie widoczne w regionach na tzw. Dalekim Wschodzie, gdzie doszło do kryminalizacji życia codziennego i gospodarczego. Grupy przestępcze kontrolują i czerpią nielegalnie zyski z wielu bogactw naturalnych wydobywanych w tych regionach. Wg ekspertów, władze centralne Rosji współpracują i wykorzystują działania grup przestępczych w celach politycznych, zarówno wewnątrz kraju, jak i poza jego granicami, głównie w UE, również w czasie tzw. cyberataków na struktury administracyjne innych państw. Rosyjskie grupy przestępcze zajmują się głównie przemytem narkotyków, broni, prostytutką i wymuszaniem okupów i haraczy, zabójstwami na zlecenie itp. Część z nich uczestniczy też w konflikcie w Ukrainie.^[81] Najbardziej spektakularnym przykładem była i nadal pozostaje tzw. Grupa Wagnera czyli prywatna firma wojskowa założona przez nieżyjącego J. Prigożina, która do swoich oddziałów walczących na Ukrainie, rekrutowała między innymi osoby z przeszłością kryminalną oraz więźniów odbywających wyroki karne w Rosji.^[82]

PRAWNE I PRAKTYCZNE ASPEKTY DOTYCZĄCE ZMIANY MIEJSCA POBYTU

PRZEPISY REGULUJĄCE SWOBODĘ PRZEMIESZCZANIA SIĘ

Zgodnie z konstytucją Federacji Rosyjskiej, każdy obywatel tego państwa posiada prawo do swobody przemieszczania się, wyboru miejsca pobytu i miejsca zamieszkania. Tym niemniej, dorośli Rosjanie zobowiązani są do posiadania przy sobie rosyjskiego paszportu (odpowiednik polskiego dowodu osobistego; ros. Паспорт гражданина Российской Федерации) w trakcie podróży po kraju. Jednocześnie, na terytorium Federacji Rosyjskiej istnieje obowiązek rejestracji miejsca pobytu i miejsca zamieszkania w granicach Federacji Rosyjskiej. Organami rejestrującymi obywateli FR w nowym miejscu pobytu i w nowym miejscu

---

⁸⁰ Ovdinfo.org, Задержания на публичных акциях. Данные за 2012–2023 годы, 12.02.2024, <https://data.ovd.info/dannye-po-zaderzhaniyam-na-publichnykh-akciyakh-za-2011-2023>

⁸¹ Global Security.org, Russian Organized Crime, 1.09.2020, <https://www.globalsecurity.org/military/world/para/russian-organized-crime.htm>,

⁸² Belsat.eu, Wyjaśniamy, czym jest Grupa Wagnera, jaka jest jej historia i cele, 24.06.2023, <https://belsat.eu/pl/news/24-06-2023-wyjasniamy-czym-jest-grupa-wagnera-jaka-jest-jej-historia-i-cele>

zamieszkania są organy terytorialne federalnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. ^[83]

Władze rosyjskie stosują ograniczenia swobody przemieszczania się w stosunku do osób, w sprawach których toczą się postępowania przed sądami, a których motywami mają podłoże polityczne oraz w sprawach osób, które są niewygodne politycznie. ^[84]

Ponadto sąd może zakazać wyjazdu z kraju osobie mającej nieuregulowane długi (na początku 2023 r. ponad 8 mln obywateli FR nie mogło opuścić kraju z tego powodu^[85]), podejrzaną o popełnienie przestępstwa, oskarżaną lub uznaną za winną popełnienia przestępstwa, a także osobie mającej dostęp do tajnych informacji. Prawo przewiduje tymczasowe ograniczenie prawa do wyjazdu z kraju także dla osób z niezakończoną procedurą bankructwa. ^{[86][87]}

MIGRACJE WEWNĘTRZNE

Ludność zamieszkująca w Federacji Rosyjskiej jest skoncentrowana głównie w części kraju (na 1/5 całego obszaru) położonej nad Morzem Bałtyckim i ciągnącej się na południe do Morza Kaspijskiego i na wschód wzdłuż granicy z Kazachstanem. Kolejne duże skupiska znajdują się na południu kraju. Odsetek ludności miejskiej, wg ostatnich danych z 2023 r., wynosi 75,3% wszystkich mieszkańców kraju. Współczynnik urbanizacji wynosi 0,11%. ^[88]

W Rosji wiele osób, np. młodych, decyduje się na wyjazd z rejonów wiejskich do dużych miast, w tym do tych największych i obecnie wieloetnicznych, tj. Moskwy (ponad 12 mln mieszkańców), Petersburga (ponad 5 mln mieszkańców), Nowosybirsk (ponad 1,6 mln), Jekaterynburga (1,5 mln), Kazania (1,3 mln). Dają one szansę na edukację oraz znalezienie pracy i możliwości rozwoju czy znacznie wyższe zarobki (niż w innych regionach) – nawet na poziomie tych, które są dostępne w innych metropoliach światowych (przynajmniej do czasu rozpoczęcia przez Rosję wojny w Ukrainie 24.02.2022). Federacja Rosyjska jest skomunikowana, mimo ogromnych odległości (nadal pozostaje największym krajem świata). Posiada wewnętrzne połączenia lotnicze, sieć komunikacji kolejowej (tzw. kolej transsyberyjską), docierającej na Daleki Wschód i Syberię, oraz drogi samochodowe w różnym stanie technicznym, ale raczej umożliwiające przemieszczanie się wewnątrz kraju. ^[89]

---

⁸³ CIS-Legislation, Law of the Russian Federation „About the right of citizens of the Russian Federation to freedom of travel, the choice of the place of stay and residence within the Russian Federation, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=1446>

⁸⁴ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2022 - Russia, 20.03.2023, <https://www.state.gov/reports/2022-country-reports-on-human-rights-practices/russia/>

⁸⁵ Bankrotstvo-476.ru, Рекордное количество должников: почему все больше россиян не могут покинуть страну? 23.01.2023, <https://bankrotstvo-476.ru/rekordnoe-kolichestvo-dolzchnikov-pochemu-vse-bolshe-rossiyan-ne-mogut-pokinut-stranu/?ysclid=ltsn1sly1q261743760>

⁸⁶ US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2020 - Russia, 30.03.2021, <https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/russia/>

⁸⁷ Journal.tinkoff.ru, За что могут не выпустить за границу, 16.02.2023, <https://journal.tinkoff.ru/guide/zapretili-za-granicu/?ysclid=lslwqsvgo9318917429>

⁸⁸ CIA, The World Factbook, Russia, 26.03.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/russia/>

⁸⁹ Brunarska Z., Współczesne migracje na obszarze poradzieckim przez pryzmat koncepcji migracji poimperialnych, 2.12.2013, <http://www.ceemr.uw.edu.pl/vol-2-no-2-december-2013/articles/wsp-czesne-migracje-na-obszarze-poradzieckim-przez-pryzmat>

WEWNĘTRZNI UCHODźCY

W końcu 2022 r. IDMC (Internal Displacement Monitoring Center) ocenił liczbę osób wewnątrznie przemieszczonych w Rosji na 7500 osób. Większość z nich stanowią mieszkańcy obwodów: biełgorodzkiego i kurskiego FR (ok. 7 tys.) oraz osoby wewnątrznie przesiedlone w latach 1990-tych (ok. 500).^[90]

W związku z konfliktem na Ukrainie, w mediach rosyjskich są podawane różne dane szacunkowe wskazujące na to, że parę dni przed rozpoczęciem inwazji Rosji na Ukrainę (24.02.2022 r.) od 60 do 90 tys. mieszkańców Donbasu skorzystało z możliwości ewakuacji do Rosji. Z kolei źródła ukraińskie podają, że z Donbasu do Rosji wyjechało wówczas od ok. 10-14 tys. osób. Wiele z nich było zmuszanych do wyjazdu do Rosji, gdzie przez 2-3 dni były przetrzymywane w nieludzkich warunkach, tj. w nieogrzewanych autobusach, bez jedzenia, picia, itp. Po czym część z nich zdecydowała się powrócić do Donbasu, inna część udała się w głąb Rosji.^[91]

Wg źródeł rosyjskich, mieszkańcy Donbasu byli przewożeni głównie do obwodu rostowskiego, gdzie utworzono 188 punktów tymczasowego rozmieszczenia. Kolejne osoby z Ukrainy miały trafiać do łącznie 70 innych podmiotów FR.^[92]

Z kolei władze ukraińskie na początku maja 2022 r. informowały, że z terenów zajętych przez Rosję siłą wywieziono do Rosji ponad 1 mln 185 tys. cywilów, w tym ponad 200 tys. dzieci. Wywożone osoby poddawane były „filtracji” w tzw. „obozach filtracyjnych” utworzonych przez Rosję na terenach tymczasowo okupowanych.^[93]

Na początku 2023 r. władze rosyjskie miały podać dane, wg których na terenie Rosji przebywa ponad 5 mln uchodźców z Ukrainy, głównie z Donbasu i Ukrainy południowej. Z kolei ONZ szacuje ich liczbę na 2,8 mln osób. Jednak w opinii rosyjskich obrońców praw człowieka, są to mocno zawyżone dane. Ich liczbę można oszacować maksymalnie na 1,2 mln osób, głównie na podstawie kosztu pomocy finansowej przeznaczanej przez państwo dla nich, gdyż nie ma obecnie w Rosji żadnych innych wiarygodnych danych na ten temat.^[94]

Pod koniec maja 2023 r. większość instytucji i organizacji międzynarodowych, w tym amerykańskich i europejskich, oficjalnie potwierdziła, że władze rosyjskie prowadziły przymusowe przesiedlenia mieszkańców Ukrainy do Rosji. Wg Stanów Zjednoczonych Ameryki, władze rosyjskie przesiedliły w ten sposób (od początku inwazji z 24.02.2022 r.) ok. 1,6 mln Ukraińców. Prezydent Ukrainy oszacował tę liczbę na 2 mln osób, a wg jednej z organizacji humanitarnych, liczba ta może być znacznie większa i wynosić 4,7 mln osób. Wśród osób deportowanych znajdowały się setki tysięcy dzieci. Ukraińcy byli deportowani, zarówno na inne tereny Ukrainy okupowane przez Rosję, jak i w głąb terytorium FR, z dala od granic swojego kraju. Międzynarodowy Trybunał Karny w Hadze wydał w 2023 r. nakaz aresztowania i list

---

⁹⁰ Internal-displacement.org, Country Profile, Russian Federation, <https://www.internal-displacement.org/countries/russia>

⁹¹ Pravda.com, РосЗМІ повідомляють про прибуття 61 тисячі людей із ОРДЛО, вже 6 регіонів запровадили НС, 21.02.2022, <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/21/7324748/>

⁹² 1Tv.ru., Беженцев из Донбасса продолжают принимать по всей России, https://www.1tv.ru/news/2022-02-24/421581-bezhentsev_iz_donbassa_prodolzhayut_prinimat_po_vsey_rossii,

⁹³ Slovo i Dilo, Названа кількість українців, насильно вивезених до росії, 09.05.2022, <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/09/novyna/suspilstvo/nazvana-kilkist-ukrayincziv-nasylny-vyvezenyx-rosiyi>

⁹⁴ Novayagazeta.eu, Russia's fake refugee haven, 11.03.2023, <https://novayagazeta.eu/articles/2023/03/11/russias-fake-refugee-haven>

gończy dla prezydenta FR W. Putina, głównie na podstawie zarzutów dot. nielegalnej deportacji Ukraińców. ^[95]

UCHODŹCY W KRAJACH SĄSIEDNICH

Największa fala emigracji i uchodźstwa z Rosji od czasu upadku ZSRR i masowych wyjazdów emigrantów postsowieckich w latach 1990-tych, nastąpiła po inwazji wojsk rosyjskich na Ukrainę 24 lutego 2022 r. Wg wstępnych danych mogło to być ponad 500 tys. osób, czy jak mówią ostatnie szacunki nawet ok. 1 mln. I liczba ta może dalej rosnać. Rosjanie wyjeżdżali głównie do Gruzji, Armenii i Kazachstanu. Osoby posiadające wizey wybierały kraje nadbałtyckie, Finlandię czy inne kraje w Europie. Wg dostępnych danych, największa grupa rosyjskich uciekinierów (w tym przed mobilizacją do wojska) i migrantów w krajach ościennych przebywa obecnie w Gruzji – 112 tys. osób, następnie w Kazachstanie – 100 tys., Serbii (choć nie jest to kraj graniczący z Rosją) – 100 tys., Turcji – 78 tys., Armenii – 65,141 i w już bardziej oddalonych i niegraniczących z Rosją: Izraelu – 37,364, Republice Kirgizji – 40 tys., Stanach Zjednoczonych Ameryki Płn. – 21,763 i Mongolii – 7,700 osób. Wg ekspertów, prawdopodobnie większość z nich wyjechała na stałe/na zawsze. Im dłużej będzie trwała wojna, tym mniej z nich zdecyduje się na powrót. Ich masowy napływ głównie do państw postsowieckich takich jak Gruzja, Armenia Kazachstan czy Kirgistan spowodował np. wzrost cen wynajmu i kupna nieruchomości, co wpłynęło na wzrost napięcia w relacjach z rdzennymi mieszkańcami tych krajów. ^[96]

Wydaje się, że najlepsze warunki do osiedlenia się i adaptacji dla Rosjan panują w Armenii – ze względu na obecność j. rosyjskiego (wiele osób nadal go zna i używa) i religii chrześcijańskiej, łatwiejsze możliwości otrzymania pozwolenia na pobyt i pracę. Koszty życia są niższe w Armenii niż w krajach UE. Stolica Erewań jest też atrakcyjnym miastem dla rosyjskich pracowników IT (10% tej branży opuściło Rosję), młodych twórców (artystów) i osób z klasy średniej, w tym rodzin z dziećmi z całej Rosji. Po przyjeździe założyli w Armenii nowe szkoły, kawiarnie, powstały sieci wsparcia. Aktywiści rosyjscy organizują w centrum Erewania debaty, spotkania polityczne i sesje terapeutyczne. ^[97]

PODSUMOWANIE

Rosja formalnie jest federacyjną republiką prezydencką, jednak w praktyce jest państwem silnie scentralizowanym, w którym absolutną władzę posiada prezydent W.W. Putin i jego otoczenie.

Od 24 lutego 2022 r. armia rosyjska prowadzi pełnoskalową wojnę w Ukrainie. Najbardziej intensywne walki toczą się obecnie w Donbasie. Pozostałe regiony Ukrainy są ostrzeliwane i bombardowane przez rosyjską artylerię, samoloty i drony.

---

⁹⁵ Eu.usatoday.com, "A CHOICE WITHOUT A CHOICE" An illustrated explanation of Russia's deportation of Ukrainians, from the war zone to a remote camp, 31.05.2023, <https://eu.usatoday.com/in-depth/graphics/2023/05/30/from-a-war-zone-to-a-remote-camp-an-illustrated-explanation-of-russias-deportation-of-ukrainians/11477766002/>

⁹⁶ Washingtonpost.com, Russians abandon wartime Russia in historic exodus, 13.02.2023, <https://www.washingtonpost.com/world/2023/02/13/russia-diaspora-war-ukraine/>

⁹⁷ Washingtonpost.com, Russians abandon wartime Russia in historic exodus, 13.02.2023, <https://www.washingtonpost.com/world/2023/02/13/russia-diaspora-war-ukraine/>

Na terytorium FR nie istnieje powszechne zagrożenie życia dla ludności cywilnej, jednak w kilku obwodach graniczących z Ukrainą, szczególnie w obwodzie biełgorodzkim, odnotowuje się coraz wyższą liczbę cywilnych ofiar działań zbrojnych, w tym przede wszystkim ostrzału artyleryjskiego/rakietowego i ataków lotniczych/dronów ze strony ukraińskiej. Dochodzi tam także do ataków zbrojnych grup dywersyjnych, wspieranych przez stronę ukraińską.

Zgodnie z konstytucją Federacji Rosyjskiej, każdy obywatel tego państwa posiada prawo do swobody przemieszczania się, wyboru miejsca pobytu i miejsca zamieszkania. Mimo pewnych ograniczeń, np. obowiązku rejestracji swojego miejsca pobytu i miejsca zamieszkania, Rosjanie korzystają z ww. prawa.

Jednocześnie, wielu Rosjan emigruje/ucieka z Rosji za granicę. Wg dostępnych danych, od momentu rozpoczęcia pełnoskalowej wojny w Ukrainie z kraju mogło wyjechać od 0,5 do 1 mln osób. Rosjanie bezwizowo wyjeżdżali do Gruzji, Armenii, Kazachstanu, Serbii, Turcji. Osoby posiadające wizey wybierały kraje nadbałtyckie, Finlandię czy inne kraje w Europie.

W Federacji Rosyjskiej obowiązuje moratorium na orzekanie i wykonywanie kary śmierci. Władze FR w 1997 r. podpisały, ale do dziś nie ratyfikowały Protokołu nr 6 dot. bezwarunkowego zniesienia kary śmierci z 1983 r., który został włączony do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

ZASTRZEŻENIE

Niniejsze opracowanie tematyczne zostało przygotowane przez Wydział Informacji o Krajach Pochodzenia Urzędu do Spraw Cudzoziemców na potrzeby prowadzenia postępowań w sprawach o udzielenie ochrony międzynarodowej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Opracowanie na temat sytuacji bezpieczeństwa może być pomocne w szczególności w sprawach rozpatrywanych w oparciu o art. 15 pkt. 3 oraz art. 18 pkt. 1. Ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP z dn. 13 czerwca 2003 z późn. zmianami.

Treść opracowania nie przesądza jednak o wyniku decyzji w indywidualnym postępowaniu administracyjnym, gdyż zawsze brana jest pod uwagę całość zgromadzonego materiału dowodowego i indywidualny charakter sprawy.

Informacje zamieszczone w niniejszym opracowaniu pochodzą w większości z publicznie dostępnych źródeł. Zostały one zebrane i opracowane przy zachowaniu zasady neutralności i obiektywizmu, a także z dołożeniem najwyższej staranności – tak, by odzwierciedlały aktualny w chwili publikacji opracowania stan wiedzy na prezentowany temat, a także pochodziły z różnych źródeł.

Terminologia użyta w niniejszym opracowaniu nie jest terminologią prawniczą. Określenia takie jak „prześladowanie”, „dyskryminacja”, „konflikt” itp. używane mogą być, za materiałami źródłowymi, w znaczeniu potocznym i nie są tożsame z definicjami podanymi w ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Niniejsze opracowanie zawiera wyłącznie informacje, poglądy i opinie prezentowane przez autorów materiałów źródłowych. Oświadczenia i oceny zawarte w niniejszym opracowaniu nie są i nie mogą być uważane za oświadczenia i oceny własne Urzędu do Spraw Cudzoziemców. Niniejsze opracowanie nie jest także i nie może być uważane za jakąkolwiek deklarację polityczną polskich władz.

Urząd do Spraw Cudzoziemców nie ponosi odpowiedzialności prawnej za publikowane w opracowaniu treści ani nie jest zobowiązany do publikacji jego aktualizacji, a także nie ponosi odpowiedzialności za sposób wykorzystania udostępnionych informacji.

Informujemy, że autorskie prawa majątkowe do niniejszego opracowania, w tym prawo do jego rozpowszechniania i publicznego udostępniania w Internecie, przysługują wyłącznie Urzędowi do Spraw Cudzoziemców (adres: ul. Koszykowa 16, 00-564 Warszawa; NIP: 5262548316; REGON: 017315012).

BIBLIOGRAFIA:

---

1. 1Tv.ru., Беженцев из Донбасса продолжают принимать по всей России, https://www.1tv.ru/news/2022-02-24/421581-bezhentsev_iz_donbassa_prodolzhayut_prinimat_po_vsey_rossii.
2. ACLED, Russia, Air/drone strike, Shelling/artillery/missile, 01.01.2022 – 22.03.2024, <https://acleddata.com/dashboard///dashboard>
3. ACLED, Russia, Air/drone strike, Shelling/artillery/missile, Military Forces of Ukraine (2019-), Military Forces of Ukraine (2019-) Air Force, Civilians (Russia), 01.01.2022 – 22.03.2024, <https://acleddata.com/dashboard///dashboard>
4. ACLED, Russia, Battles, Explosions/Remote violence, Violence against civilians, 01.01.2022 – 22.03.2024, <https://acleddata.com/dashboard///dashboard>
5. ACLED, Russia, Battles, Explosions/Remote violence, Violence against civilians, 01.01.2022 – 31.12.2023, <https://acleddata.com/dashboard///dashboard>
6. ACLED, Russia, Civilians, 01.01.2023 – 31.12.2023, <https://acleddata.com/dashboard///dashboard>
7. ACLED, Russia, Explosions/Remote violence, Civilians, 01.01.2023 – 31.12.2023, <https://acleddata.com/dashboard///dashboard>
8. ACLED, Russia, Protests, Riots, 01.01.2023 – 31.12.2023, <https://acleddata.com/dashboard///dashboard>
9. Armed Conflict Location & Event Data Project (the) ACLED, War in Ukraine One Year On, Nowhere Safe, 01.03.2023, <https://acleddata.com/2023/03/01/war-in-ukraine-one-year-on-nowhere-safe/>
10. Bankrotstvo-476.ru, Рекордное количество должников: почему все больше россиян не могут покинуть страну? 23.01.2023, <https://bankrotstvo-476.ru/rekordnoe-kolichestvo-dolzhnikov-pochemu-vse-bolshe-rossiyan-ne-mogut-pokinut-stranu/?ysclid=itsn1sly1q261743760>
11. Belsat.eu, Wyjaśniamy, czym jest Grupa Wagnera, jaka jest jej historia i cele, 24.06.2023, <https://belsat.eu/pl/news/24-06-2023-wyjasniamy-czym-jest-grupa-wagnera-jaka-jest-jej-historia-i-cele>
12. Brunarska Z., Współczesne migracje na obszarze poradzieckim przez pryzmat koncepcji migracji poimperialnych, 2.12.2013, <http://www.ceemr.uw.edu.pl/vol-2-no-2-december-2013/articles/wsp-czesne-migracje-na-obszarze-poradzieckim-przez-pryzmat>
13. Capitalpunishmentuk.org, , The end of capital punishment in Europe, <https://capitalpunishmentuk.org/europe.html>

14. Caucasianknot.com, В III квартале 2023 года в ходе вооруженного конфликта на Северном Кавказе жертв зафиксировано не было, 04.10.2023, <https://www.caucasianknot.com/articles/393113>
15. CIA, The World Factbook, Russia, 26.03.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/russia/>
16. CIS-Legislation, Law of the Russian Federation „About the right of citizens of the Russian Federation to freedom of travel, the choice of the place of stay and residence within the Russian Federation, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=1446>
17. Country Meters, Russian Federation population (2024) live, https://countrymeters.info/en/Russian_Federation
18. Dw.com, Контртеррористическая операция в РФ: что такое "режим КТО", 24.06.2023, <https://www.dw.com/ru/kontrterroristiceskaa-operacia-v-rossii-cto-takoe-rezim-kto/a-66020872>
19. Eu.usatoday.com, "A CHOICE WITHOUT A CHOICE" An illustrated explanation of Russia's deportation of Ukrainians, from the war zone to a remote camp, 31.05.2023, <https://eu.usatoday.com/in-depth/graphics/2023/05/30/from-a-war-zone-to-a-remote-camp-an-illustrated-explanation-of-russias-deportation-of-ukrainians/11477766002/>
20. EUAA COI Report The Russian Federation - Political opposition, 12.2022, https://coi.euaa.europa.eu/administration/easo/PLib/2022_12_EUAA_COI_Report_Russian_Federation_Political_opposition.pdf
21. Europarlament, Kara śmierci w Europie i na świecie. Najważniejsze fakty, 08.03.2019, <http://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/world/20190212STO25910/kara-smierci-w-europie-i-na-swiecie-najwazniejsze-fakty>
22. Fontanka.ru, Режим КТО – какие штрафы и сроки грозят за его нарушение, 24.06.2023, <https://www.fontanka.ru/2023/06/24/72430838/>
23. Forum18.org, "Virtually anything can be deemed to be unlawful missionary work", 11.04.2022, https://www.forum18.org/archive.php?article_id=2731
24. Gazetaprawna.pl, Centralna Komisja Wyborcza w Rosji ogłosiła pełne wyniki wyborów parlamentarnych, 21.09.2021, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8250672.wybory-parlamentarne-rosja-ostateczne-wyniki.html>
25. Gazetaprawna.pl, Idziemy po was. Ukraińskie służby straszą dyktatorów, 05.03.2023, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8674145.ukrainskie-sluzby-strasza-dyktatorow-ukraina-rosja-wojna-sojuszniczy.html>
26. Global Security.org, Russian Organized Crime, 1.09.2020, <https://www.globalsecurity.org/military/world/para/russian-organized-crime.htm>

27. Insider (the), Ekspert: Число жертв торговли людьми в России может достигать миллиона, 12.07.2018, <https://theins.ru/news/109749>
28. Interia.pl, Rosja: Moratorium na stosowanie kary śmierci przedłużone, 19.11.2009, https://wydarzenia.interia.pl/zagranica/news-rosja-moratorium-na-stosowanie-kary-smierci-przedluzone.nld,870621/utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=firefox
29. Internal-displacement.org, Country Profile, Russian Federation, <https://www.internal-displacement.org/countries/russia>
30. Iz.ru, Найти живыми: куда ежегодно исчезают почти 30 тыс. Россиян. Эксперты рассказали, как можно сократить количество пропавших без вести людей, 26.09.2018, <https://iz.ru/791855/elena-lorriia-elena-ladilova-valeriia-nodelman/naiti-zhivymi-kuda-ezhegodno-ischezaiut-pochti-30-tys-rossiian>
31. Journal.tinkoff.ru, За что могут не выпустить за границу, 16.02.2023, <https://journal.tinkoff.ru/guide/zapretili-za-granicu/?ysclid=lslwqsvgo9318917429>
32. Kavkaz-uzel.eu, В I квартале 2023 года в ходе вооруженного конфликта на Северном Кавказе погибли 7 человек, 05.04.2023, <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/387466>
33. Kavkaz-uzel.eu, В ходе вооруженного конфликта на Северном Кавказе во II квартале 2023 года убито 6 человек, 05.07.2023, <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/390298>
34. Kavkaz-uzel.eu, В ходе вооруженного конфликта на Северном Кавказе в IV квартале 2023 года погиб один и ранено трое человек, 05.01.2024, <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/395957>
35. Kavkaz-uzel.eu, Инфографика. Статистика жертв на Северном Кавказе во втором квартале 2023 года по данным Кавказского Узла, 14.07.2023, <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/395436>
36. Kavkaz-uzel.net, Инфографика. Статистика жертв на Северном Кавказе в первом квартале 2023 года по данным Кавказского Узла, 14.04.2023, <https://www.kavkaz-uzel.net/articles/395434>
37. Kommersant.ru, Путин ввел в приграничных с Украиной регионах средний уровень реагирования, 19.10.2022, <https://www.kommersant.ru/doc/5621145>
38. Newdaynews.ru, В трех регионах России отменили режим контртеррористической операции, 26.06.2023, <https://newdaynews.ru/politics/799169.html>
39. Novayagazeta.eu, Russia's fake refugee haven, 11.03.2023, <https://novayagazeta.eu/articles/2023/03/11/russias-fake-refugee-haven>
40. Ośrodek Studiów Wschodnich, Ukraińcy atakują Flotę Czarnomorską. 568. dzień wojny, 15.09.2023, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-09-15/ukraincy-atakuj-flote-czarnomorska-568-dzien-wojny>

41. Ośrodek Studiów Wschodnich, Ukraińcy stabilizują front na zachód od Awdijiwki. 740. dzień wojny, 05.03.2024, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-03-05/ukraincy-stabilizuja-front-na-zachod-od-awdijiwki-740-dzien-wojny>
42. Ośrodek Studiów Wschodnich, Dyktatura wojenna: władza i społeczeństwo w Rosji, 22.03.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2022-03-22/dyktatura-wojenna-wladza-i-spoleczenstwo-w-rosji>
43. Ośrodek Studiów Wschodnich, Farsa przy urnach. Głosowanie konstytucyjne w Rosji, 02.07.2020, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-07-02/farsa-przy-urnach-glosowanie-konstytucyjne-w-rosji>
44. Ośrodek Studiów Wschodnich, Islamiści i „śląd ukraiński”. Zamach terrorystyczny pod Moskwą, 23.03.2024, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-03-23/islamisci-i-slad-ukrainski-zamach-terrorystyczny-pod-moskwa>
45. Ośrodek Studiów Wschodnich, Rosyjski atak na Ukrainę, 24.02.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-02-24/rosyjski-atak-na-ukraine>
46. Ośrodek Studiów Wschodnich, Reakcje społeczne w Rosji na inwazję na Ukrainę, 02.03.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-03-02/reakcje-spoleczne-w-rosji-na-inwazje-na-ukraine>
47. Ośrodek Studiów Wschodnich, Rosja: wybory bez wyboru, 20.09.2021, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-09-20/rosja-wybory-bez-wyboru>
48. Ośrodek Studiów Wschodnich, Nowy rząd Rosji - menedżerowie okresu przejściowego? 22.01.2020, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2020-01-22/nowy-rzad-rosji-menedzerowie-okresu-przejsciowego>,
49. Ośrodek Studiów Wschodnich, ROK WOJNY w analizach Ośrodka Studiów Wschodnich, 02.2023, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/ROK%20WOJNY_OSW_2302.pdf
50. Ośrodek Studiów Wschodnich, Rosja ogłasza aneksję czterech regionów Ukrainy, 03.10.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-10-03/rosja-oglasza-aneksje-czterech-regionow-ukrainy>
51. Ośrodek Studiów Wschodnich, Spektakl Putina: „wybory” prezydenckie po sowiecku, 18.03.2024, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-03-18/spektakl-putina-wybory-prezydenckie-po-sowiecku>
52. Ośrodek Studiów Wschodnich, Wojna Rosji przeciw Ukrainie – stan po 182 dniach, 25.08.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-08-25/atak-rosji-na-ukraine-stan-po-182-dniach>
53. Ośrodek Studiów Wschodnich, Wybory parlamentarne w Rosji: demonstracja siły Kremla, 21.09.2016, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-09-21/wybory-parlamentarne-w-rosji-demonstracja-sily-kremla>
54. Ovd.info, Репрессии в России в 2023 году. Обзор ОВД-Инфо, 18.12.2023, <https://data.ovd.info/repressii-v-rossii-v-2023-godu-obzor-ovd-info/1>

55. Ovdinfo.org, Задержания на публичных акциях. Данные за 2012–2023 годы, 12.02.2024, <https://data.ovd.info/dannye-po-zaderzhaniyam-na-publicnykh-akciyakh-za-2011-2023>
56. Ovdinfo.org, Сводка антивоенных репрессий. Восемь месяцев войны, 10.2022, <https://data.ovdinfo.org/svodka-antivoenny-repressiy-vosem-mesyacev-voyny/1>
57. Pap.pl, AFP: dwa lata wojny Rosji przeciwko Ukrainie to ciężkie straty ludzkie, trudne do zweryfikowania, 21.02.2024, <https://www.pap.pl/aktualnosci/afp-dwa-lata-wojny-rosji-przeciwko-ukrainie-ciezkie-straty-ludzkie-trudne-do>
58. Polsatnews.pl, Rosjanie muszą walczyć z Rosjanami. Zbuntowany legion zajął dwie miejscowości, 14.03.2024, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2024-03-14/rosjanie-musza-walczyz-z-rosjanami-zbuntowany-legion-zajal-juz-dwie-miejscowosci/>
59. Polsatnews.pl, Gigantyczne straty Rosji. Pękła kolejna bariera, 16.02.2024, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2024-02-16/gigantyczne-straty-rosji-pekla-kolejna-bariera/>
60. Polska, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, Informator Ekonomiczny, Rosja, aktualizacja z 01.04.2020, <https://www.gov.pl/web/rosja/informator-ekonomiczny>
61. Polskieradio24.pl, Śmierć Prigożyna. "WSJ": zabójstwo zorganizował sekretarz Rady Bezpieczeństwa Rosji, 22.12.2023, <https://polskieradio24.pl/artykul/3304618,smierc-prigozyna-wsj-zabojstwo-zorganizowal-sekretarz-rady-bezpieczenstwa-rosji>
62. Pravda.com, РосЗМІ повідомляють про прибуття 61 тисячі людей із ОРДЛО, вже 6 регіонів запровадили НС, 21.02.2022, <https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/21/7324748/>
63. Ria.ru, Калиматов призвал жителей Ингушетии сохранять спокойствие из-за КТО в Карабулаке, 02.03.2024, <https://ria.ru/20240302/spokoystvie-1930764280.html>
64. Slovo i Dilo, Названа кількість українців, насильно вивезених до росії, 09.05.2022, <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/09/novyna/suspilstvo/nazvana-kilkist-ukrayinciv-nasylnovyvezenyx-rosiyi>
65. Spyshop.pl, Wybory prezydenckie w Rosji 2024. Sfałszowane głosowanie, w którym może zwyciężyć tylko Putin, 07.03.2024, <https://www.spyshop.pl/blog/wybory-prezydenckie-w-rosji-2024-sfalszowane-glosowanie-w-ktorym-moze-zwyciezyc-tylko-putin/>
66. Svoboda.org, В Ингушетии полиция вступила в перестрелку с неизвестными, 03.03.2024, <https://www.svoboda.org/a/v-ingushetii-politsiya-vstupila-v-perestrelku-s-neizvestnymi/32845783.html>
67. Tygodnikpowszechny.pl, Co wynika z zamachu pod Moskwą: terroryści i blamaż służb Putina, 27.03.2024, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/co-wynika-z-zamachu-pod-moskwa-terrorysci-i-blamaz-sluzb-putina-tematy-tygodnika-186669>

68. Uk.practicallaw.thomsonreuters, Legal systems in the Russian Federation: overview, 01.05.2021, [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-010-2803?contextData=\(sc.Default\)&transitionType=Default&firstPage=true/co_anchor_a450823](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-010-2803?contextData=(sc.Default)&transitionType=Default&firstPage=true/co_anchor_a450823)
69. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2020 - Russia, 30.03.2021, <https://www.state.gov/reports/2020-country-reports-on-human-rights-practices/russia/>
70. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2021 - Russia, 12.04.2022, <https://www.state.gov/reports/2021-country-reports-on-human-rights-practices/russia/>
71. US Department of State, Country Report on Human Rights Practices 2022 - Russia, 20.03.2023, <https://www.state.gov/reports/2022-country-reports-on-human-rights-practices/russia/>
72. Vsrfr.ru, Верховный Суд Российской Федерации, Общая информация, aktualizacja strony z 2024, <https://vsrf.ru/about/info/court/general/>
73. Washingtonpost.com, Russians abandon wartime Russia in historic exodus, 13.02.2023, <https://www.washingtonpost.com/world/2023/02/13/russia-diaspora-war-ukraine/>
74. Washingtonpost.com, Year of war Follow the 600-mile front line between Ukrainian and Russian forces, 21.02.2023, https://www.washingtonpost.com/world/interactive/2023/russia-ukraine-front-line-map/?itid=co_russia-ukraine-explained_1
75. Wnripd.amu.edu.pl, System polityczny Federacji Rosyjskiej | Bryk Maturalny /5, 04.01.2023, <https://szkola.wnripd.amu.edu.pl/2023/01/04/system-polityczny-federacji-rosyjskiej-bryk-maturalny-5/>